
HET ONTSLAG VAN DR. P. H. RITTER JR. BIJ HET UTRECHTS DAGBLAD IN 1934

In 1986 verscheen van dr. H. J. Scheffer het boek *De dagbladonderneming. Historische verkenningen*. Voor het vierde en laatste hoofdstuk, handelend over de ontslagen van de hoofdredacteuren van het *Utrechts Dagblad* dr. P.H. Ritter jr. en M. C. van Mourik Broekman, kon ik de auteur een aantal stukken verstrekken, die ik tijdens het ordenen van het *Archief Ritter* in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek had aangetroffen.

Intussen zijn er meer papieren gevonden waardoor we ons een nog helderder beeld kunnen vormen van Ritters ontslag.

Scheffer vertelt hoe de geschiedenis van het *Utrechtsch Dagblad* teruggaat tot 1863, toen de *Utrechtsche Provinciale en Stads-Courant* werd omgedoopt in *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*. De krant werd uitgegeven door de naamloze vennootschap Drukkerij v/h L. E. Bosch en Zn. met als raad van commissarissen: A. J. S. van Lier, S. J. Pit en W. A. P. van Lier. De directie werd in de jaren dertig gevoerd door vader en zoon Van der Giessen. In 1918 was dr. P. H. Ritter jr. (die in 1916 volgens een brief aan zijn vriend Frans Mijnsen al de functie van hoofdredacteur van het *Algemeen Handelsblad* geambieerd had) W. Graadt van Roggen als hoofdredacteur opgevolgd. In 1928 had hij bij de AVRO de leiding aanvaard van de Boekenhalfuren.

Ritter drukte een duidelijk stempel op het UD. Hij schreef in het rechts-liberale blad de hoofdartikelen, nam de verslagen van de Utrechtse Gemeenteraad voor zijn rekening en vulde wekelijks de Literaire Kroniek. F. C. Gerretson schreef in 1949: „Het *Utrechtsch Dagblad* is onder Ritter's leiding het laatste grote, door één persoonlijkheid gestempelde 'journal d'opinion' geweest, waar onze journalistieke geschiedenis op bogen kan." En Wouter Paap: „Er zal moeilijk een tweede dagblad te noemen zijn, dat op zulk een literaire voet leefde". Maar tijdens de jaarwisseling 1933-1934 kreeg de hoofdredacteur het moeilijk.

Van 5 januari 1934 is een brief aan Ritter van de Commissarissen der N.V. Drukkerij voorheen L. E. Bosch te Utrecht waarin meegedeeld wordt dat hem in de afgelopen jaren herhaaldelijk gewezen is op het feit, dat het in het belang van het UD was dat hij zijn nevenwerkzaamheden beperkte en zijn werkkraacht meer besteedde aan de algemene leiding der redactie in plaats van aan allerlei zaken, die in geen verband stonden met zijn hoofdredacteurschap. Zijn gebrek aan zorg ten aanzien van de redactie had grote nadelen tot gevolg.

„Niettegenstaande deze aanmerkingen op Uw beleid, zijt U op den eenmaal ingeslagen weg voortgegaan en

Dr. P. H. Ritter jr, 1932. Koperdiepdruk. Foto: G.A.U. Top.-Hist. Atlas.

hebt U niet Uw volle werkkraacht gewijd aan de belangen van de (...) courant". (...) „Commissarissen hebben (...) hun uitdrukkelijken wensch te kennen gegeven, dat U Uwe werkzaamheden zoudt beperken en ook geen arbeid meer zoudt verrichten voor de A.V.R.O.".

Hij kan met ingang van 1 januari 1934 hoofdredacteur blijven tegen een salaris van f 7000 's jaars en de jaarlijkse gratificatie maar moet dan al zijn nevenwerkzaamheden hebben beëindigd. W. Graadt van Roggen „zal belast worden met het toezicht op de algemene leiding der redactie, in dier voege, dat bij verschil van inzicht tusschen U en den heer Graadt van Roggen, U U bij het inzicht van den heer Graadt van Roggen zult hebben neer te leggen. Hoewel Commissarissen inzagen, dat een dergelijke toezicht onder normale omstandigheden in strijd is met het karakter van het hoofdredacteurschap, zijn Commissarissen tot het nemen van deze beslissing uitsluitend geleid door de overweging, dat alleen op deze wijze Uwe maatschappelijke positie grootendeels gehandhaafd zou kunnen blijven, zonder dat de belangen van het *Utrechts Dagblad* verder in gevaar zouden worden gebracht door Uw gebrek aan belangstelling en

Het gebouw van het Utrechtsch Dagblad aan de Oudegracht nr. 176 in 1938. Foto: G.A.U. Top.-Hist. Atlas U 2.39 (verz. 32).

toewijding voor een belangrijk deel der algemeene redactionele leiding. Commissarissen hadden bovendien de overtuiging, dat het contact tusschen U en den heer Graadt van Roggen zich in de praktijk dusdanig zou ontwikkelen, dat, ook al stelden Commissarissen den eisch, dat bij verschil van inzicht tusschen U en den heer Graadt van Roggen, U zich bij de maatregelen van laatstgenoemde zou moeten neerleggen, naar buiten het autonoom karakter van het hoofdredacteurschap onaangetaast zou kunnen blijven, mits U dan ook Uw volle werkkraft en arbeidstijd uitsluitend aan de belangen van het Utrechtsch Dagblad zoudt geven. Na de mededeeling van het besluit (...) hebt U in die (...) vergadering van 10 November 1933 (...) gezegd de meening van Commissarissen te kunnen billijken en hebt U Uwe erkentelijkheid betuigd met het feit, dat Commissarissen rekening hebben gehouden met Uwe verdiensten voor de courant gedurende Uw 15jarig hoofdredacteurschap. U hebt verder (...) verklaard, dat U het besluit (...) aanvaardbaar achtte, maar toch gaarne eenigen bedenktijd zou wenschen, dat het Besluit (...) voor U finantieele offers zou medebrengen. U hebt daarbij (...) de verzekering gegeven, dat indien het besluit (...) door U aanvaard zou worden, Commissarissen ervan overtuigd zouden

kunnen zijn, dat U Uw volle werkkraft aan het Utrechtsch Dagblad zoudt wijden en geen bijwerkzaamheden meer zoudt verrichten.

Commissarissen hebben U toen eenigen bedenktijd gegeven en de volgende vergadering bepaald op 29 December 1933 en U hebt (...) de toezegging gedaan vóór 29 December 1933 mede te deelen of U het besluit (...) aanvaardde (...), waarop U geantwoord hebt bij schrijven d.d. 22 December 1933 (...) dat Uw standpunt (...) vóór de vergadering van 29 December 1933 bekend zou zijn. Aan laatstbedoelde toezegging hebt U niet voldaan, doch op de vergadering van Commissarissen (...) op 29 December 1933 hebt U (...) medegedeeld principiëel bezwaar te hebben tegen het contact van den heer Graadt van Roggen met de redactie (...) daar dit het autonoom karakter van het hoofdredacteurschap aantastte. Commissarissen hebben U daarop medegedeeld, hun besluit (...) niet te kunnen veranderen, daar zij, gezien de wijze waarop U gedurende geruimen tijd en niettegenstaande herhaalde waarschuwingen de belangen der algemeene leiding der redactie (...) veronachtzaamd hebt, het autonoom hoofdredacteurschap zonder verdere waarborgen in Uwe handen niet langer veilig achten. Tenslotte hebt U (...) verzocht Uwe definitieve beslissing nog aan Commissarissen te mogen mededeelen, zoo, dat deze nog in hun bezit was vóór 1 Januari 1934. Commissarissen hebben toen in dit verzoek bewilligd.

Den 30sten December hebt U een onderhoud gehad met den Voorzitter van Commissarissen, waarbij U verzocht Uwe beslissing te mogen uitstellen tot gisteren, opdat U daarover nog rustig zoudt kunnen nadenken. (...) Ook aan dit verzoek hebben Commissarissen (...) voldaan. Thans is ook deze tijd verstreken, zonder dat U (...) Uwe beslissing medegedeeld hebt. Dientengevolge bestaat er sedert 1 Januari 1934 geen band meer tusschen onze Vennootschap en U.

Commissarissen zijn desniettegenstaande bereid U (...) een bedrag, gelijkstaande met Uw vóór 1 Januari 1934 genoten salaris over de maanden Januari tot en met April 1934 uit te keeren, benevens Uwe gratificatie uit de winst (...) en bovendien, onder nader vast te stellen voorwaarden, gedurende vijf jaren, ingaande 1 Mei 1934, een som van f 2.000,- jaarlijks."

De brief is ondertekend door Voorzitter en Secretaris, beiden met de achternaam Van Lier.

Van 3 januari 1934 is een brief van Ritter aan de voorzitter dr. A. J. S. van Lier:

(...)
Mijn principiëel bezwaar tegen elke aantasting van het directief en autonoom karakter van het hoofdredacteurschap heeft zich ook in den mij nader toegestane bedenktijd niet gewijzigd. De Heeren Commissarissen hebben echter besloten, dat voorloopig geen bepaalde instructie aan den Heer Graadt van Roggen zal worden gegeven, zoodat alleen de praktijk kan uitmaken in hoeverre er inderdaad door den

nieuw-getroffen maatregel aantasting van dat (. . .) karakter (. . .) zal plaats vinden.

Aangezien zoodanige aantasting in de gegeven omstandigheden voor mij de eenige aanleiding zou kunnen zijn tot het vragen van een eervol ontslag (. . .) en die aantasting thans nog niet heeft kunnen blijken, verklaar ik in te gaan op de met 1 Januari 1934 in werking tredende dienstvoorwaarden. (. . .) worden de maanden Januari, Februari, Maart en April 1934 beschouwd als een proeftijd, waarin voor Directie en Commissarissen zal blijken of de nieuwe regeling aan de gestelde verwachtingen beantwoordt, en voor mij, of zij niet in strijd is met mijn (. . .) Principieele bezwaren.

(. . .) Tegenover de mij herhaaldelijk van de zijde van HH Commissarissen betoonde welwillendheid meen ik alleen bij duidelijk gebleken tegenstelling tusschen mijne overtuiging en de opdracht welke mij wordt verstrekt, aan de roepstem van mijn overtuiging gehoor te moeten geven. Ook de gehechtheid aan het door mij ruim vijftien jaar geredigeerde blad noopt mij ertoe, mijn eventuele ontslagaanvraag niet te baseeren op een hypothese, maar op duidelijk te constateeren feiten, welke zich onverhoopt zouden kunnen voordoen. Dat ik omtrent een kwestie van beginsel langere overweging heb noodig gehad en dat ik ook haar formele zijde scherper heb geformuleerd dan dat bij andere dienstverhoudingen gebruikelijk is, zullen Heeren Commissarissen in den hoofdredacteur, die als eersten plicht heeft, een beginselvol mensch te zijn, weten te waardeeren. Tenslotte meen ik slechts bij uiterste noodzaak de mij toevertrouwde politieke belangen in den steek te kunnen laten. Ook binnen het kader der liberale politiek zijn, met name ten aanzien der internationale verhoudingen van Nederland, verschillende opvattingen mogelijk. Op dat punt bestaat er in het bijzonder een band tusschen mijn persoon en het blad, waarin ik, zonder daarover van Heeren Commissarissen aanmerkingen te hebben vernomen, een bepaald standpunt heb ingenomen. Dat standpunt te blijven verdedigen in het openbaar is voor mij eveneens een plicht der overtuiging.

Ik begrijp overigens als de bedoeling van HH Commissarissen, dat ik voortga het blad in nationalen en liberalen zin te redigeren en de liberale vrijheidstraditie te verdedigen."

Ritter verzendt de brief niet. Hij wint eerst nog het advies in van een bevriend advocaat in Amsterdam, mr. N. J. C. M. Kappeyne van de Coppello, die hem op diezelfde 3de januari schrijft zich met het concept-schrijven te kunnen verenigen behoudens één enkele opmerking:

„U zegt: 'dan zullen bij de liquidatie mijner positie dezelfde voorwaarden gelden'.

Dit is te stellig uitgedrukt in verband met het zeer wenschelijke en ook gemaakte voorbehoud aan het einde dier alinea, luidende: 'maar ten aanzien van welke uitkeeringsregeling zij nog nader overleg hebben overgelaten'.

Ik zou daarom in stede van den eersten passus willen lezen: 'dan worden Uwerzijds gehandhaafd dezelfde voorwaarden' enz."

Ook van diezelfde 3de januari is de brief van Ritter aan dr. A. J. S. van Lier, waarin de wijziging is aangebracht die Kappeyne van de Coppello aanbeval. Die brief is wel verzonden.

Van 5 januari is een weer niet verzonden brief van Ritter aan Van Lier. Hij bericht de goede ontvangst van het schrijven van 5 januari.

„Ik begrijp, dat H.H. Commissarissen een spoedige beslissing op prijs hebben gesteld, maar H.H. Commissarissen zullen hunnerzijds willen begrijpen, dat mijne beslissing over eene aangelegenheid, die mijne verdere levenspositie bepaalt, voor mij uitermate moeilijk en gewichtig was, zoodat mijn late beslissing niet is te beschouwen als een gemis van deferentie, maar uitsluitend als een gevolg van de noodzakelijkheid eener zeer ampele overweging.

Ik zou het op prijs stellen de aanhangige quaestie met H.H. Commissarissen te mogen bespreken in eene vergadering, te stellen op den datum, die aan de Heeren convenieert, en tot de formulering van de publicatie van mijn eventueel eervol ontslag in die vergadering over te gaan. Mochten de Heeren daartoe niet bereid zijn, dan stel ik voor, eenvoudig te vermelden, dat ik op 1 Februari eervol ontslag heb aangevraagd en verkregen."

Wèl verzonden is Ritters brief van 6 januari aan Heren Commissarissen:

„Hiermede bevestig ik de goede ontvangst van Uwen brief van 5 Januari ll., welke mijn brief van 3 Januari 1934 aan Uwen Voorzitter heeft gekruist.

Ik stel het op prijs, thans in het midden latende of mijne dienstbetrekking (. . .) op dit oogenblik werkelijk geëindigd is, U uitvoerig op dien brief te antwoorden. Ik mag vertrouwen, dat U aandacht zult schenken aan het verweer van iemand die ruim vijftien jaren lang Uwe Vennootschap heeft gediend, en dat U, teneinde den lateren beschrijver van de geschiedenis der Vennootschap in de gelegenheid te stellen, zich uit de kennisneming van de uiteenzetting van beide partijen een objectief oordeel te vormen, naast Uwen brief ook mijn uiteenzetting zult willen bewaren in Uwe archieven.

Er zijn twee omstandigheden welke mij tot die uiteenzetting nopen.

In de eerste plaats is het een heel ongewoon feit, dat een belangrijk functionaris na ruim vijftien jaar dienst, waarin de onderneming en het abonnentental zich voortdurend in gunstige richting is blijven ontwikkelen en het oordeel der courant nog steeds als gezaghebbend door andere pers-organen wordt erkend, door het Bestuur tot het vragen van een eervol ontslag wordt gedrongen. Dit feit (. . .) houdt reeds een disqualificatie van mijn persoonlijkheid in. (. . .) In de tweede plaats wordt die disqualificatie geaccentueerd doordat U in Uw brief (. . .) eene reeks van ernstige verwijten tot mij richt die, naar mijn oordeel, in een geheel ander licht verschijnen, bij bekendheid met de oorzaken en omstandigheden, welke tot die verwijten aanleiding hebben gegeven."

Hij stelt het op prijs te antwoorden op de grieven en

De kamer van de hoofdredacteur van het Utrechtsch Dagblad in 1938. De toenmalige hoofdredacteur was dr. J. G. Loohuis. Foto: G.A.U. Top.-Hist. Atlas U 2.39 (verz. 32).

begint met mee te delen dat de ernstige vermaningen pas in december 1932 begonnen, dus ruim veertien jaar na zijn indiensttreding.

„In die veertien jaren (. . .) heb ik wel eenige aanmerkingen ontvangen, doch de waardeering die daartegenover stond was zoo groot, dat van een ernstig gemis aan overeenstemming geen sprake was. (. . .) Ik herinner eraan, dat het Bestuur der Vennootschap, toen er op 1 September 1918 een hoofdredacteur moest worden benoemd, zijn keuze heeft laten vallen op een persoon *buiten* de journalistiek, die werd benoemd op grond van zijn schrijverstalenten en de bekendheid van zijn naam in Utrecht. De bedoeling was dus, met het hoofdredacteurschap te bekleeden een schrijvend en representatief man, *niet* een vakjournalist, die zich in de eerste plaats met de details der redactionele bedrijfsvoering zou hebben te bemoeien. Ik heb daarom in de vele jaren die achter ons liggen mijn arbeid (. . .) geconcentreerd op de politieke en literaire leiding der courant, waarin ik (. . .) successen mocht boeken.

(. . .) Ik heb mij afgevraagd, of Commissarissen niet de mogelijkheid hadden kunnen vinden, mijn politieke en literaire leiding (. . .) te continueeren en de vakkundige journalistieke belangen te beveiligen door het aanstellen van een naast of onder mij werkend vakjournalist van veel ervaring. Ik had gaarne (. . .) een aanmerkelijke salarisverlaging aanvaard. Thans (. . .) word ik plotseling gesteld (. . .) voor het aanvaarden

van een supervisie op het hoofdredacteurschap, (. . .) die voor een journalist die de eer van zijn ambt wil handhaven (. . .) niet is te aanvaarden, òf het gedwongen zijn tot het aanvragen van eervol ontslag. En dit dilemma is nog scherper gesteld, doordat H.H. Commissarissen (. . .) in hunne vergadering van 29 December reeds met den Heer Graadt van Roggen tot bindende afspraken zijn gekomen.

(. . .)

Ik kom thans tot de kwestie der nevenwerkzaamheden. Ik vraag mij af, waarom H.H. Commissarissen mij dien eisch stellen op een moment, waarin mijn geheele levenswijze zich op het hooger inkomen heeft gericht, en niet jaren vroeger, toen het opgeven (. . .) nog niet finantieel van ernstigen aard voor mij zou worden. (. . .) Een groot deel van mijn neveninkomsten, het AVRO-salaris, is zelfs wegens een aangegane leening verbonden. (. . .) Ik heb deze zijde van mijne moeilijkheden niet eerder naar voren gebracht, omdat ze voor mij *pijnlijk* is. (. . .) Indien ik mijn AVRO-salaris in pand heb gegeven voor eene leening, die eerst op 1 Augustus 1934 is afgelost, dan acht ik het onbehoorlijk om mijn AVRO-positie voor 1 Augustus 1934 prijs te geven.

(. . .) Er bestaat in het strafrecht een onderscheiding tusschen de begrippen opzet en schuld. Indien ik gezondigd heb, dan is het een culpoos en geen doloos delict. Ik heb de mij toevertrouwde belangen (. . .) naar beste weten gediend, maar ik ben door levens-

omstandigheden in een kolk gedrongen en heb thans mijn betrekking prijs te geven, niet als een door mij gewilde daad, maar als een gevolg van de tragische logica, die in mijne levensomstandigheden aanwezig is.

Ik meen overigens, dat het waarnemen van werkzaamheden in een vak als het mijne, speciaal moet worden beoordeeld. Ik heb door hetgeen ik naast de courant verrichtte, den naam van de courant niet verlaagd, maar verhoogd (. . .) en ben door mijn bij-functies veel te weten gekomen wat ik in het belang der courant moest weten. Het is daarbij (. . .) nog de vraag, of de uitsluiting van werkzaamheden voor iemand die een intellectuele functie verricht op zichzelf noodzakelijk is en die werkzaamheden op zichzelf ongeoorloofd zijn. Mag een Hoogleraar geen wetenschappelijke adviezen geven, geen medische praktijk verrichten? Mag een orkest-dirigent geen muzieklessen geven? (. . .) In mijn geval worden de werkzaamheden verboden, omdat men alle functies der redactionele leiding in één hand wil laten en aan het Utrechtsch Dagblad ontbreekt, hetgeen aan eene menigte andere couranten bestaat, en wat ik ook (. . .) heb gevraagd, een functionaris in de redactie, die den Hoofdredacteur in zijn toezicht op de bedrijfsvoering assisteert (. . .)

Tenslotte mag ik er op wijzen, dat mijn te veelvuldige afwezigheid (. . .) als voornaamste oorzaak had, de gebrekkige localiteit waarin ik jarenlang heb vertoefd, en die zelfs in den verbouwingstijd onbewoonbaar was. (. . .) De courant vertoont in den laatsten tijd, sedert ik in mijn nieuwe kamer dagelijks aanwezig ben, weinig opmerkelijke fouten en een groote verbetering. Die verbetering is ingetreden zonder controle op het Hoofdredacteurschap en zonder opgeven van bijverdiensten.

(. . .) Ik meen (. . .) dat ik na vijftien jaar van vaak zwaren en vaak succesvollen arbeid, een ander lot had mogen verwachten dan een breuk van mijn carrière, op een oogenblik waarin mijn levensmogelijkheden aanzienlijk zijn verminderd en de tijdsomstandigheden allerongelukkigst zijn. (. . .)

Indien het in de vergadering van Zaterdagmiddag tot een ontslagaanvraag moet komen, zou ik de Heeren dringend willen vragen te overwegen, of de voorwaarden waaronder mijn Hoofdredacteurschap wordt beëindigd niet nog enigszins kunnen worden verbeterd. Ik moet een geheel nieuw leven opbouwen en heb daarvoor tenminste eenigen tijd finantieele rust noodig. Mochten HH Commissarissen in dit verzoek niet willen bewilligen, dan zou ik willen vragen of het salaris van Januari, Februari, Maart en April thans terstond ineens kan worden uitgekeerd, teneinde crediteuren die mij op het bericht van mijn ontslag zullen lastig vallen onmiddellijk te bevredigen, en mijn AVRO-salaris vrij te maken. Verder zou ik willen vragen begin Juni fl. 5.000,- en de rest (fl. 10.000,- vol) gedurende 2 jaren, in maandelijksche termijnen."

Van 9 januari 1934 is de volgende brief aan Ritter: „Commissarissen (. . .) bevestigen U hierbij, dat U in hunne vergadering van Zaterdag 6 Januari 1934, op

Uw verzoek, met ingang van den eersten Februari 1934 eervol ontslag is verleend. (. . .) Commissarissen kwamen daarbij met U overeen, dat U op 31 Januari 1934 als salaris zal worden uitbetaald 1/12 van f 7.000,- of vijfhonderd drie en tachtig gulden vier en dertig cent, benevens een som, gelijkstaande met het bedrag van vier maanden salaris, berekend naar f 7.000,- 's jaars, of twee duizend drie honderd drie en dertig gulden zes en dertig cent; dat U bovendien zal worden uitbetaald, indien de resultaten van het bedrijf over 1933 dit toelaten, zoodra de balans en winst- en verliesrekening zijn vastgesteld, Uwe gewone gratificatie (. . .)

Verder kwamen commissarissen met U overeen U gedurende vijf jaren, ingaande den eersten Juni 1934, maandelijks, voor het eerst op één Juli 1934, uit te betalen 1/12 van f 2.000,- of een honderd zes en dertig gulden zeven en zestig cent. Daarnaast is met U overeengekomen, dat U, ook na één februari 1934, Uwe bijdrage voor de „Letterkundige Kroniek" van elk Zaterdagavondblad (. . .), gelijk voordien, zoudt doorgaan te leveren tegen eene eerst 1 Juni 1934 ingaande vergoeding berekend naar een duizend gulden per jaar, in maandelijksche gelijke terijnen uit te betalen, voor het eerst één juli 1934. Deze laatste overeenkomst zal echter te allen tijde door enkele opzegging kunnen worden beëindigd.

Het aan U verleende eervol ontslag zal deze week door U in het Utrechtsch Dagblad gepubliceerd worden. Over de wijze van publicatie zal door U vooraf overleg gepleegd worden met Commissarissen."

Ritter gaat in een kort briefje van 9 januari accoord met deze regeling. Op de achterkant van zijn geschreven copie zien we hem een lijst maken van alle vaste inkomsten in zijn nieuwe status. Het totaal valt mee: f 13.000,- 's jaars.

Hij schrijft „Een persoonlijk woord tot mijne lezers". In de drukproef wijzigt Mr. A. J. S. van Lier twee zaken. In de zin: „Ik heb, met ingang van 1 Maart aan Directie en Commissarissen een eervol ontslag aangevraagd en verkregen" wordt de datum veranderd in 1 Februari, en de zin „En ook daarna hebben Directie en Commissarissen het uiterste gedaan om mij te behouden en heb ik het uiterste gedaan om te blijven" moet vervallen. Het artikel is opgenomen in mijn boek *Al wat in boeken steekt, dertig jaar radiowerk van dr. P. H. Ritter jr., bij de AVRO*, blz. 17.

W. Graadt van Roggen zal van 1 februari 1934 tijdelijk als hoofdredacteur optreden.

Met ingang van 1 april 1934 komt de redactionele leiding in handen van prof. dr. M. C. van Mourik Broekman als hoofdredacteur en van W. Graadt van Roggen.

De twee weken om de jaarwisseling 1933-1934 moeten uitermate cruciaal in Ritters leven geweest zijn. In grote verwarring zal hij bestendig met zijn gedachten bij de gewichtige zaak geweest zijn. Een brief van 21 februari aan Pit bevestigt dit: „Ongesteldheid verhinderde mij, U eerder te antwoorden op Uw vriendelijken brief, waarvoor ik U hartelijk dank zeg. Het

Abonnementen: bij voorafbetaling voor de stad Utrecht en de plaatsen daar omstreken. Afschrijving op rekening f 1.50 per maand f 1.20 per kwartaal. Per jaar f 11.00 per maand f 13.00 per kwartaal. Per halfjaar f 6.50. Belastingen p/z inbegrepen f 1.-. Dit blad verschijnt dagelijks, des avonds en des vonds, uitgezonderd Zaa- en Feestdagen.

De laatste keer dat P. H. Ritter jr in de kop van de krant wordt vermeld als hoofdredacteur van het Utrechtsch Dagblad. Foto: Gemeentelijke Fotodienst Utrecht.

geeft mij bevrediging, dat U elementen van waardeering vond in mijn werk, en ik blijf er U ook steeds erkentelijk voor, dat U aan die waardeering uiting heeft willen geven op de vergaderingen van Commissarissen, die ik mocht bijwonen. Te meer waarde krijgen deze herinneringen voor mij, omdat ik nog steeds den sleutel niet kan vinden van de oorzaken, die mijn carrière plotseling vernietigden. Het was zooveel makkelijker voor mij, de berusting te verkrijgen, die noodzakelijk is, indien alles mij duidelijk was. Nu komen er telkens weer nieuwe dilemma's. Zoo, dezer dagen, een brief van den Secretaris der Gemeente, die mij over mijn raadsverslagen even bewonderend schreef als Mr. de Boer, wiens oordeel gewogen heeft, bij de vaststelling van mijn vonnis, afwijzend stond. Ik heb deze moeilijkheden ook medegedeeld aan de beide Heeren van Lier, toen zij zoo vriendelijk waren, persoonlijk afscheid van mij te komen nemen. Intusschen ben ik aan H. H. Commissarissen zeer erkentelijk voor de wijze, waarop zij mijne financieele positie wilden regelen. Ook aan U zeg ik voor Uwe geëerde medewerking hartelijk dank."

Er is een bron waaruit we kunnen opmaken dat Ritter midden (herfst?) 1933 kunstredacteur van het Haagse dagblad *Het Vaderland* heeft willen worden. Menno ter Braak schrijft op 30 oktober 1933 aan E. du Perron:

„Het Vad. is me nu definitief aangeboden. Ik heb nog speling gevraagd tot Maandag, omdat ik een soort proefbenoeming wil trachten te krijgen, waarvoor ik de hulp van den rector noodig heb. De goede Pannekoek *blaakte* letterlijk van vreugde, dat Scholte van de baan was. Ritter en Top Naeff zijn geketst."

G. H. 's-Gravesande Pannekoek was corrector en verslaggever bij *Het Vaderland*.

Ritter moet op het einde van 1933 overigens contact hebben gehad met de *Nieuwe Arnhemse Courant*. In het AR bevindt zich een brief aan hem van de directeur-hoofdredacteur (Van der Kuil?) gedateerd 21 december 1933: „In aansluiting bij ons onderhoud deel ik U mede, dat de door mij gevoerde besprekingen met belanghebbenden er toe hebben geleid dat geen wijziging in de redacties van de Arnhemse en de Nieuwe Arnhemse Courant zal worden gebracht. Zoals de zaken thans staan bestaat er voor mij volstrekt geen mogelijkheid eenige medewerking Uwerzijds aan deze bladen tot stand te brengen. Het spijt mij dat een en ander zoo is gelopen, het zal wel 1936 worden voor ik gelegenheid krijg deze aangelegenheid onder de oogen te zien".

In het Archief bevinden zich ook twee brieven die ons in staat stellen de banden met de AVRO te bekijken. In een brief van 5 december 1933 schrijft W. Vogt, directeur, aan Ritter:

„Ik heb de verschillende denkbeelden en suggesties, die U gemaakt heeft met betrekking tot Uw plaats in de AVRO-figuur overwogen en in mijn kring voor zooveel noodig ter sprake gebracht.

Het resultaat van de wenken, die ik kreeg, gevoegd bij mijn eigen inzicht, heeft mij doen besluiten om U mede te delen, dat ik er de voorkeur aan geef Uw tegenwoordige positie gehandhaafd te zien.

Mocht U in deze beslissing een onvoldoende medebasis zien om Uw tegenwoordige post bij het U. D. te verlaten, dan ben ik bereid om U toe te zeggen Uw vergoeding van diensten op te voeren tot f 3000,- 's jaars, waartegenover Uwerzijds een nader in detail te regelen aandeel zou moeten worden aanvaard in de voorbereiding van het programma het gesproken woord betreffend"

Op 2 januari 1934 schrijft Ritter aan Vogt:

„Ik heb nog te antwoorden op Uw vriendelijken en door mij zeer gewaardeerden brief van 5 December j.l.

De onderhandelingen met mijn commissarissen hebben hiertoe geleid, dat ik mij bereid verklaard heb, de politieke en literaire leiding van het Utrechtsch Dagblad te blijven voeren, terwijl de technische leiding in andere handen komt, zoodat ik meer vrij kom voor literair werk. - Een en ander brengt echter een zoodanige salarisvermindering met zich mede, dat de door U in Uw brief van 5 December in uitzicht gestelde opvoering mijner vergoeding noodzakelijk zal zijn. Er komt bij dat de nieuwe regeling een voorloopig karakter draagt, die op 1 Mei definitief kan worden, indien ze beide partijen bevalt, zoodat een verlaten van het U.D. op 1 Mei geenszins is uitgesloten. Gaarne zou ik daarom Uwe geëerde toezegging aanvaarden. De verminderde salarisregeling, die mij het driedubbele ontfrooft van de door U toegezegde vergoeding gaat in op 1 Januari, zoodat het mij zeer welkom zou zijn, indien ook de nieuwe regeling bij de AVRO op 1 Januari inging. - Gaarne zal ik de nader in détail te regelen voorbereidingen in het programma aanvaarden. - Ik heb daaromtrent reeds met den Heer den Daas (programmamaker, vH) eenige voorbesprekingen gevoerd, die U waarschijnlijk bekend zullen zijn. Ten spoedigste zal ik mij wederom met den Heer den Daas in verbinding stellen."

In een brief van 5 januari 1934 schrijft Willem Vogt:

„Ik heb er geen bezwaar tegen, dat de nieuwe regeling 1 januari a.s. in gaat. Voor de bijzonderheden versta ik mij met den heer Den Daas”.

Gerretson schrijft over Ritters ontslag op 19 juli 1934 aan Geyl:

„Kijk een Ritter is, zoals je weet, weg als H.R. van het Utrechtsch Dagblad. Volgens zijn eigen zeggen, zou de grondoorzaak zijn, Mussert's dringen: Ritter zou namelijk, onder mijn invloed, te fel stelling tegen den Leider hebben genomen.

Dat is niet de heele waarheid, maar er is eenige waarheid in.

Men heeft Ritter vervangen door een malle moderne dominee (M. C. van Mourik Broekman, vH), die in Breda als predikant en hier als professor ethiek en verwante artikelen leunde, en die onder hooger toezicht stond van Graadt van Roggen, de oud-hoofdredacteur, Ritter's voorganger, thans Jaarbeurs-secretaris. Dat is subiet mis gegaan, steeds misser, tot de haastige aftocht van H.M.'s innig geliefde gemaal een allermisst, en om de waarheid te zeggen, allermiselijkst artikel uitlokte: zoo in den trant van: we motte de waarheid toch zeggen; we smalen niet, maar . . .”

(Het gaat om het onder de kop „Z.K.H. Prins Hendrik Overleden” in het *Utrechts Dagblad* van 3 juli 1934 geplaatste artikel met deze passages:

„Het moge den Prins niet gegeven zijn geweest, krachtens zijn persoonlijkheid en wijze van leven, om eerbied af te dwingen; men begrijpt ook dat het voor hem een moeilijke positie is geweest, om naast een markante figuur als onze Koningin zich een grootsche plaats te verwerven in de harten der menschen”.
(. . .) „Dit negatieve tot ons leedwezen constateerende, ligt over dit verscheiden een waas van te-leurstelling, dat niet opgeheven kan worden al heeft niemand recht tot smaad.”)

(Het *Utrechts Dagblad* van 4 juli 1934 schreef onder de kop „Ons hoofdartikel van gisteren” o.a.:

„Als men verstaat wat wij bedoelen dan zal men naar toon en inhoud kunnen beseffen, dat het ons verre lag om te smalen. Wat wij zelf schreven dat niemand recht heeft te smalen, zullen wij toch in de eerste plaats op ons zelf in onze verantwoordelijke taak willen toepassen”.)

„Enfin, de reactie was foudroyant, vooral op 't gebied van 'ze zeggen' - 140 bedankjes in twee dagen naar 't beweren van Lohman, 88 volgens dat van den commissaris Van Lier. En de historische waarheid op 't kerkhof.

Resultaat, na een pitoyabel excuus: 'ik hep toch niet gesmaald? Ik zei toch: we motte nie smalen. . .', prompt aftreden des hoofdredacteurs. Ritter gnuipt en met hem heel Utrecht.

(. . .)

Nu, op het U. D. zit men in zak en asch. Want het weggaan eerst van R., nu van van Mourik Broekman, dreigt de reputatie van het blad geen goed te doen, en

't is lang niet gemakkelijk een plaatsvervanger te vinden.

Gisteren had ik, over een geheel ander onderwerp, een onderoud met den directeur (. . .) (A. van der Giessen, directeur van 1916-1942, vH).

(. . .)

(. . .) of ik soms iemand wist.

Na lang nadenken, en na ook even Picard (waarschijnlijk Ritters toekomstige schoonzoon, vH) te hebben genoemd, heb ik dan jou voorgesteld.

'Ik weet één man, die volkomen is wat ge moet hebben; en die, als hij wil, de geknpte man is: Geyl.'

(. . .)

Een lang gesprek kort samengevat: het denkbeeld viel in zeer goede aarde. Hij wilde aanvankelijk dat ik direct stappen zou doen, om namens hem kennismaking te verzoeken; doch meende beter te doen, te wachten tot Graadt van Roggen terug was.”

Gerretson dringt er dan met klem op aan dat Geyl zich candidaat stelt. Geyl antwoordt op 24 juli 1934, dat er veel in is dat hem machtig aantrekt. Maar hij wil eerst meer zekerheid hebben 'dat er op de andere Utrechtse positie inderdaad geen kijk is'. Hij bedoelt een door hem zeer begeerd hoogleraarschap. Hij wil ook dat Van der Giessen en Graadt van Roggen 'fel zijn om mij te krijgen'. 'Ik ga (. . .) niet solliciteeren, maar moet aangezocht worden'. Gerretson schrijft op 27 juli 1934:

„Voor 't oogenblik moet *Gij* niets doen. Niet *gij* stelt uw candidatuur of wordt verzocht deze te stellen, maar *ik* heb, buiten uw voorkennis, uw candidatuur bij de directie gesteld. Deze liep warm, maar moet ook commissarissen warm maken. (. . .) *Gij* wordt genseerd niets te weten tot dus ver. Het eenige wat *Gij* thans hebt te doen is, gevolg te geven, aan *mijn* verzoek nog een curriculum vitae te zenden; dat ik dan, al dan niet aangevuld, aan V. d. Giessen zal zenden.

(. . .)

Doe mij nu het genoegen in deze precies mijn leiding te volgen.”

Geyl reageert niet. In zijn brief van 3 augustus is Gerretson woedend:

„(. . .) dat ik razend op je ben, en met reden.

Ik heb me voor je uitgesloofd en vraag je *alleen* je curriculum.

(. . .)

Dat vroeg ik je *weken* geleden; ondanks dringend herhaald verzoek krijg ik het niet!!

Het zal me een goede les zijn me nogeens voor mijn vrienden in te spannen.”

Op diezelfde 3de augustus 1934 schrijft Geyl aan Gerretson:

„ingesloten brief was op de Bataafsche blijven liggen.” Drs. P. van Hees, die de Briefwisseling Gerretson-Geyl annoteert vermoedt dat het om het curriculum gaat. Op 30 augustus schrijft Gerretson: „Het is jammer, dat door het uitblijven van de inlichtingen, het ijzer niet heet gesmeed is.”

Van 4 september is een in de Briefwisseling gepubliceerde onvolledige nota die Gerretson voor Van der Giessen over Geyl schreef. Maar op 19 oktober 1934 moet hij Geyl berichten:

„Ik moet je iets melden, dat me pijn doet. Niets hoorend van de U.D. kwestie, ben ik eens gaan luisteren. En nu: de zaak, die eerst, dat erkende V. d. Giessen, ook bij commissarissen in zoo goede aarde gevallen was is gekelderd . . . ja raad eens om welke reden? Wegens je optreden tegen Colenbrander. - Van Vuuren, Lohman, ik zelf later hebben de geheele zaak geëxpliceerd, - maar Van Lier bleef van meening evenals Graadt van Roggen, dat je toch anders had moeten optreden. Het was ontactvol . . . en dus zou men, in de toekomst toch altoos last hebben met 'conflicten'.

En daarvoor was men aan het U.D. bang . . .”
Geyl had samen met P. N. van Eyck het plagiaat gegispit dat de historicus Colenbrander gepleegd had in een artikel over Willem van Oranje in *De Gids* in 1933.

Terug naar het ontslag van Ritter. Van 6 juli 1934 is een brief van Gerretson aan hem:

„Beste ouwe vriend,
„Mij komt de wrake toe, ik zal het vergelden.”
De wrake over het U door 't U.D. aangedaan onrecht komt wel prompt. Ik ben zelfs paf van het prompte . . .

500 bedankjes! - En niet alleen hier in den omtrek is men woest, ook in 't politieke den Haag.

Ik was gisteren op Koloniën: „Zoo iets zou onder Ritter toch onmogelijk zijn geweest.”

Kwam jij, als politiek hoofdredacteur maar terug! Ik gaf v. d. Giessen een hint. Hij is zoo ongelukkig . . .!”
Als Ritter op 7 oktober 1940 door de Duitsers van huis gehaald wordt en vier jaar gegijzeld, schrijft Mr. A. J. S. van Lier op 8 oktober aan Mevrouw Ritter: „ligt in de bedoeling voorloopig voort te gaan met de uitkeering van het bedrag, hetwelk Uw man ter zake gewoon was te ontvangen.” Welhaast zeker het honorarium voor zijn Letterkundige Kroniek.

Het ontslag is in Ritters leven nog lang een trauma gebleven.

Samen met een andere UD-kwestie zelfs een dubbel-

trauma. Die andere zaak betreft de publicatie in het *Utrechts Dagblad* van 23 februari 1929 van een Frans-Belgisch Militair Verdrag. Ritter was overtuigd van de authenticiteit, maar het bleek een vervalst document. Toen het falsum duidelijk werd is hij ook een tijd lang van de kaart geweest.

Uit het trauma van 1934 zijn drie brieven te verklaren. Op 22 juni 1936 schrijft hij aan een zekere Radier: „In antwoord op Uw brief bericht ik U, dat ik U het kiezen van het ambt van journalist ten sterkste moet afraden. Dit beroep geeft aanleiding tot de allergrootste teleurstelling, zoowel voor de aankomende als oudere journalisten. Ik spreek na 15-jarige ervaring, en zou het een groote ramp achten, indien mijn eigen zoon, die ongeveer van Uw leeftijd is, een beroep van journalist zou kiezen.” Op 16 juli 1936 aan een zekere Hauer: „Eveneens moet ik U ernstig afraden, uit hoofde van Uw letterkundige belangstelling, de journalistiek te kiezen als levenstaak. Dit beroep heeft voor de meeste menschen die er zich in begaven, hetgeen meestal met veel illusies geschiedt, een bittere teleurstelling gebracht.” En op 17 december 1948 aan een zekere Van Mancius: „De letterkunde en de journalistiek als beroep uitgeoefend geven zeer groote teleurstellingen. Persoonlijk betreur ik het altijd, dat ik geen kruidenier ben geworden. Wie letterkundig talent bezit moet kousen gaan verkopen als wijlen Vondel; wie wijsgerig talent heeft moet brillen gaan slijpen als wijlen Spinoza. Het overbruggen van de scheiding tussen broodwerk en literatuur is de oorzaak van duizenden mislukkingen, zowel in de kunst als in het leven.”

Overigens behield hij na zijn ontslag een sprankje humor. In 1934 liet hij naamkaartjes drukken met onder zijn naam „weggejaagd hoofdredacteur”.

In zijn brief van 6 januari 1934 aan de Commissarissen zinspeelt Ritter op een latere beschrijver van de geschiedenis van zijn ontslag bij het UD. Die historicus moet zich op grond van bewaarde brieven een objectief oordeel vormen. Dat is de reden voor de publicatie van bovenstaand artikel.

Hilversum

Jan J. van Herpen

WILLIBRORD OP SCHOOL

De Amerikaanse „Holyness-churches” zijn een offensief tegen de duivel begonnen, die Europa in zijn greep heeft. Duizenden jonge missionarissen, velen nauwelijks de puberteit ontgroeid, zijn op weg om het oude continent weer met God in contact te brengen. Ook Nederland is doelwit van deze kruistocht.

Het is niet de eerste keer dat ons land door missionarissen van over zee wordt bezocht. Al in de 6e en 7e eeuw na Christus kwamen er monniken uit de Angelsaksische landen om de wilde stammen die in ons

riviereengebied leefden te kerstenen. Hun arbeid ging echter verloren, de Friezen wilden zich niet zo snel laten overtuigen. Pas de monnik Willibrord gelukte het om in de loop van zijn leven een groot deel der Nederlanden voor het katholieke geloof te winnen.

Willibrord

Zo rond 658 n. C. wordt in Northumbrië Willibrord geboren. Al vroeg brengen zijn ouders hem naar het